

GERİ ZEKALİ ÇOCUKLARIN VE GENÇLERİN SOSYAL BÜTÜNLEŞMESİ” HAKKINDA YAPILAN SEMİNER RAPORU

- II -

Doğan ÇAĞLAR*

Bu yazı A.Ü.E.F. Dergisinin 9. Cilt: 1-4 sayı: ve 428-444 sayfalarında yayımlanan I. kısmın devamıdır. Birlikte incelenmesi konunun genel olarak kavranmasını sağlayacaktır.

Birinci yazımızda belirttiğimiz gibi seminere katılan delegeler daha önceden seminerde işlenmesi planlanan dört konuya ek özel ilgi duyulan konularında tartışılmasını istediler. Bu konular saptandı, konularla ilgilenenlerden özel ilgi grubları oluşturuldu. Bu konuda ilgili gruplarca tartışıldı ve grup çalışmalarının ürünü olan raporlar genel kurula sunulup orada da yeniden tartışıldı. Bu genellikle çeşitli ülkelerde o konularda yapılan çalışmalar ve alınan sonuçların kıyaslanması ve paylaşılması şeklinde yürütüldü. Bu 17 ülkede o konularda yapılanların anlaşılması yönünden çok yararlı oldu.

Özel ilgi gruplarında tartışılan konular şunlardır.

1. Sosyal Bütünleşmenin sağlanması ve geliştirilmesinde profesyonel uzmanların rolü.
2. Geri Zekâlıların sexüel yaşamı.
3. Geri Zekâlıların meslek eğitimi ve iş bulması.
4. Boş zamanları değerlendirme etkinlikleri.
5. Geri Zekâlılar ile ilgili çalışmalar ve araştırmaların ülkeler arasında değiştirilmesi.

1. Geri Zekâlıların sosyal bütünleşmesinin sağlanmasında profesyonel-uzmanların rolü.

Geri Zekâlılarla çalışanların uzmanlaşmış profesyonel meslek mensupları olması çağın eğitim anlayışının geldiği bir aşama olarak

* Özel Eğitim Bölümü Öğretim Görevlisi.

görülmelidir. Ancak bu sosyal bütünleşme, sosyal sorunların gizlenmesi ve hatta bunların çözümlerinin önlenmesine ters düşmekte idi. Bu birçok ülkelerde önemli bir tehlike yarattı. Fakat bu tehlikeyi bilmek ondan korunmak için oldukça ileri bir aşamaya gelmeye yardım etti.

Özellikle uzmanların kendi ülkelerinde kanuna uygun kontrolleri yapması bu konuda gelişmeler sağladı.

Geri Zekâlıların durumu teşhis edildiği andan itibaren çocuğu bulunduğu çevrede ailesi ve akrabaları arasında uygun hak ve sorumlulukları olan kimseler olarak kabul ettirmek ve bunu sağlamak bir uzmanlık işidir. Teşhis edildiği andan itibaren çocukla ilgili kişilerin bu konuda uyarılması ve yetiştirilmesi uzmanların görevi olmalıdır. Bu profesyonel kişi çocuğun durumunu saptayan doktor, öğretmen, psikolog özel eğitim uzmanı veya sosyal hizmet uzmanı olabilir.

Esasen kendi dalında ve geri zekâlılar konusunda yeterli bilgi ve becerisi olmayan kimselerin bu konuda yararlı hizmetler yapması bir rastlantı olarak görülmektedir.

Sosyal bütünleşmenin sağlanmasında geri zekâlılar ile çalışan her uzman kendi dalında ve yetki sınırları içinde gerekli yardımları yapmalı ve buna mümkün olduğu kadar erken başlanmalıdır. Geri Zekâlıların sosyal bütünleşmesinde uzmanların alacağı rol büyüktür. Bu rol ne kadar başarılı olarak oynanırsa geri zekâlıların sosyal bütünleşmesi o derece yüksek olur ve onların mutlu bir yaşama kavuşmaları sağlanabilir.

2. Geri Zekâlıların Sexüel Yaşamı

Geri zekâlıların sexüel yaşamı birçok delegeler tarafından ilgi ile izlenen bir konu oldu. Geri zekâlıların toplumdan topluma değişen bazı farklılıklarla sınırlı sosyal yaşam sürdürdükleri bilinen bir gerçektir. Sınırlı sosyal ilişkileri toplumdan isole edilmeleri ve yalnızlığa terk edilmeleri geri zekâlıların sexüel yaşamlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Normal insanlar arasında süregelen alışlagelmiş sosyal ilişkiler onlara birçok yönleri ile sexüel doyumluk kazandırmakta ve bazı sexüel sapıncılardan korumaktadır. Üzülerek itiraf etmek gerekirse geri zekâlılar her yaşta normallere sağlanan sexüel yaşamın düzenlenmesine ve bir dereceye kadar doyumluk kazandıran sosyal ilişkilerden ve etkinliklerden kısmen veya tamamen yoksundurlar.

Bu nedenle geri zekâlıların sosyal bütünleşmelerinin sağlanması normal sexüel yaşamlarının düzenlenmesi ve sürdürülmesi yönünden

özel bir önem taşımaktadır. Cinsel yaşam yaşamımızın biyolojik bir parçasıdır. Normal yollarla doyumluk kazandırılmalıdır. Bu biyolojik temel ihtiyacın görmemezlikten gelinmesi ve özellikle geri zekâlılara bu yaşamın düzenli şekilde sürdürülmesine yeterli düzeyde ve şekilde yardım edilmemesi onları ikinci bir batağa atmak olur. Çünkü geri zekâlı gerek kendi bünyesinde gerekse sosyal çevresinde oluşan değişiklikleri anlamakta çok zorluk çeker, anlayamaz. Ona bunları onun anlayacağı şekilde açıklamak ve anlamasına yardım etmek gerekir. Örneğin: Bülûğ çağına gelmiş normal yeni yetmeler dahi bunu anlayamadıkları için çeşitli bunalımların çine düşmektedirler. Adet kanaması gören geri zekâlı bir kız, ihtilâm görmüş geri zekâlı bir erkek bunu nasıl anlayacaktır.

Geri zekâlıların cinsel yaşamlarını düzenlemek için cinsel eğitimlerine özel bir önem verilmesi tüm delegelece kabul edilmiştir. Cinsel eğitim konusunda yapılacak çalışmalarla ilgili birçok öneriler yapılmıştır. Bunlardan genel kurulda onaylananlar şunlardır.

1. Geri Zekâlı Çocukların cinsel eğitimlerine mümkün olduğu kadar erken başlanmalıdır.
2. Cinsel konularda seviyelerine uygun bilgi verilmelidir.
3. Geri zekâlı çocuklar yalnızlıktan ve pasiflikten korunmalı mümkün olduğu kadar eşin eğitim ortamı sağlanmalıdır.
4. Her fırsatta akran kız ve erkeklerden oluşan gruplar için çaylı, yemekli, oyunlu, danslı ve eğlenceli sosyal etkinlikler ve toplantılar düzenlenmelidir. Bu toplantılarda arzu edilen şekil ve düzeyde kız erkek arkadaşlıkları kontrollü olarak teşvik edilmeli ve istenilen kız erkek ilişkilerinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu ilişkiler sırasında özellikle her iki cinsin birbirinin özelliklerini tanımasına ve karşılıklı saygı ve sevginin geliştirilmesine önem verilmelidir...
5. Kız erkek arkadaşlıkları kurulurken mümkün olduğu kadar karşıt cinsin normal zekâlılardan olmasına çaba harcanmalıdır. Bu geri zekâlıların normal akranlarından birçok şeyler öğrenmelerini sağlayabilir.
6. Geri zekâlı çocuklar ve gençler her durumda içtenlikle kabul edilmeli sevgi ve saygı gösterilerek sosyal açıdan doyumluğa ermeleri sağlanmalıdır.

7. Çocukları ve yeni yetmeleri tahrik edici, cinsel ilişkilere teşvik edici her türlü yayınlardan korunmalıdır. Özellikle bu çocukların arkadaşları itina ile seçilmelidir.
8. Her yerde açık seçik gizli cinsel ilişkileri görmelerine engel olunmalıdır.

Evlilikte: Evlenme her insanın en doğal hakkıdır. Ancak her düzeyde geri zekâlıların evlenmesi teşvik edilmemelidir. Özellikle ağır derecede geri zekâlıların evlenmesi birçok önemli sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Yapılan incelemelere göre:

- a. Kalıtsal köklü geri zekâlı olan ana babadan geri zekâlı çocuk olmaktadır.
- b. Ağır derecede geri zekâlı ana baba korunmayı bilmediği ve beceremediği için hafif geri zekâlılardan daha çok çocuk yapmaktadır.
- c. Çocuklarına uygun bakım ve eğitim verememektedir.
- d. Aile yaşamının kadın ve erkeğe yüklediği sorumlulukları anlayamamakta ve yerine getirememektedir. Bu yüzden kurulan aileler kısa ömürlü olmaktadır.

Seminere katılan delegelerin bu konuda genellikle kabul ettikleri önlemleri aşağıdaki hususlarda özetlemek mümkündür.

1. Ağır derecede geri zekâlıların evlenmesi teşvik edilmemelidir. Ancak evlilik ve aile yaşamının getirdiği sorumlulukları yardımlarla yerine getirecek düzeyde geri zekâlıların evlenmesine yardımcı olunmalıdır.

2. Geri zekâlıların birbiri ile evlenmesi teşvik edilmemeli ve evlenecek çiftlerden birinin normal veya normale yakın zekâyaya sahip olanlar arasında seçilmesine yardımcı olmalıdır.

3. Evli geri zekâlıların çok çocuk yapmaması veya çocuk yapmaması için uygun ve zararsız yöntemlerin nasıl kullanılacağı ve önlemlerin alınması onlara en uygun şekilde öğretilmelidir.

4. Evlilik yaşamının gerektirdiği ve getirdiği sorumlulukları taşımaları ve sürdürebilmeleri için gerekli yardımların zamanında ve yerince verilmesi için bunlar sürekli ve sistemli olarak izlenmelidir.

5. Aile de sağlıklı cinsel yaşam sürdürülmesi için en gerekli bilgiler basit olarak verilmelidir.

6. Ailelerin ve kendilerinin isteği ve ısrarı ile kanunlar izin veriyorsa kısırlaştırma da yapılabilir. Ancak buna son derece gerekli olmadıkça başvurulmamalı ve çok dikkatle yapılmalıdır. İsveç'te 1941 yılında kabul edilen bir kanunla kısırlaştırma, isteyenlere uygulanmaktadır. 1950 yılındanberi bu ülkede ortalama olarak her yıl 30 kişi kısırlaştırılmaktadır¹.

Kısırlaştırma işlemlerini daha çok evlilik sonunda geri zekâlı çocuk doğurması ihtimali fazla olan ailelerin kendi istekleri ile yapılmaktadır. Yaygın olarak kullanılması fikri kabul görmemiştir.

Geri zekâlılara çocuk düşürme, evlilik dışı cinsel ilişkiler ve sonuçları, çocuk aldırma konularında da bilgi verilmesi konusunda bazı öneriler yapıldı. Bu konuları anlayacak düzeyde geri zekâlılara bu konuda hayati bilgilerin verilmesinin uygun olacağı fikri onaylandı. Ancak özellikle geri zekâlılar arasında yaygınlaşma istidadı gösteren homoseksüellik ve masturbasyonun önlenmesi için her türlü eğitsel tedbirlerin mümkün olduğu kadar erken alınması ve alışkanlığa dönüşmeden düzeltilmesine çaba harcanması önemle belirtildi.

3. Mesleki eğitim, öğretim ve iş verme.

Bu konu delegeler tarafından çok ilgi gördü. Çünkü geri zekâlıların ekonomik bağımsızlığını kazanması ve toplumun saygı değer bir üyesi olması onların toplum için yararlı bir iş yapması ile mümkün olur.

Zekâ ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun bir meslek ve iş sahibi olmayan kimseler sosyal ve ekonomik güvenden yoksun bir yaşam sürdürürler. Geri zekâlılarda kendilerine güven duygularını geliştirmek, gerçekçi benlik kavramı kazandırmak ve onları başkalarının sürekli koruması altından kurtarmak için onlara en iyi yapabilecekleri bir iş öğretmek gerekir. Bu onların en büyük güvencesi olacaktır fikri tüm delegeler tarafından onaylandı.

Geri Zekâlı çocuklara, yeni yetmelere ve gençlere verilecek iş ve meslek eğitiminin yeri, zamanı ve nasıl verileceği konusu üzerinde çok ilginç ve yararlı tartışmalar yapıldı. Bu konuda ayrıntılara inilmeden ilkeler üzerinde tartışıldı ve genellikle aşağıdaki hususlarda tam bir fikir birliğine varıldı.

a. Geri zekâlı çocukların iş ve meslek eğitimine mümkün olduğu kadar erken başlanmalıdır. Evde, okulda, her yerde ve her fırsatta giyin-

¹ Karil Grunc wald M. D. The Mentally Retarded in swedeu The swedish Institute. Nyköpidğ 197-.

me, soyunma, yeme, içme, temizlenme, evin, odanın, okulun, sınıfın ve burada kullanılan tüm araçların temizliği, tertip düzeni ve korunması seviyelerine uygun düşen şekil ve düzeyde geri zekâlı çocuklara yaptırılmaktadır. Bu onlara kazandırılacak iş ve meslek becerilerinin ayrılamaz bir parçası olarak görülmeli ailelere bu gerçek anlatılmalıdır. Bu suretle geri zekâlı çocuklar ve gençlerin büyük ve küçük organlarında istenilen yatkınlık ve gelişme sağlanacak onların dikkati, el göz işbirliği istekle yapılan etkinlikler aracılığı ile geliştirilecektir. Bunun yanında geri zekâlı çocuklar ve gençler akranlarının yaptıkları işleri kendilerinin yapabildiklerini görmeleri sağlanacak "BEN YAPABİLİRİM" YAPIYORUM" sonucuna varmaları sağlanacaktır. Hele bazı monoton işlerde akranlarından daha üstün başarı sağlamalarını görmeleri onlarda gerçekçi benlik kavramı kazanması ve kendine güven duygusunun gelişmesinin sarsılmaz bir kaynağı ve dayanağı olacaktır. Çeşitli yönlerden kendini tanımasına yardım edecektir.

Bu onların daima etkin olmaktan ve bir şeyler yapmaktan doyumlanma kazanmalarına yardım edecek yeni şeyleri yapmaya teşvik edecektir. Çocuğu kendi hizmetlerini, okul ve evde onun yapacağı hizmetleri yapmaya ne kadar erken başlatır ve sürdürürsek onlara verilecek iş ve meslek eğitiminde o derece başarılı olabiliriz.

Çünkü bu işler onların zevkle yaptığı işe hazırlama etkinlikleridir.

b. Geri zekâlı çocukların ve gençlerin en iyi yapabilecekleri iş türlerini saptamaktır.

Geri zekâlılar kompleks işleri yapamazlar. Monoton, az ve çok az beceri gerektiren basit işleri yapmaktan hoşlanırlar, yapabilirler. Onun için geri zekâlı çocuklar ve gençlerin kendi yakın çevrelerinde yapabilecekleri iş türleri nelerdir bunların titizlikle araştırılması ve bulunması gerekir. Bu işlerin mümkün olduğu kadar çocuğun yakın çevresinde, sürekli ve çok ihtiyaç duyulan bir iş türü olmasına dikkat edilmelidir.

c. Geri zekâlı çocukların bireysel olarak incelenmesi, denenmesi ve her çocuğun en iyi yapabileceği bir veya birbirine çok benzer olan birkaç tür işi saptamaktır.

Her geri zekâlının basit ve monoton her işi yapmaktan hoşlanması gibi yanlış bir kaniya sahip olmamalıdır. Herhangi bir geri zekâlı çocuk veya gencin ilgi, istek ve yetenekleri çok basitte monotonda olsa bir çok işleri yapmaya uygun olmayabilir. Bunlar içinden her çocuğun en çok ilgiduyduğu, sevdiği ve yetenekli olduğu işler sistemli olarak saptanmalıdır. Geri zekâlı çocuk ve gencin bir işe ve mesleğe yöneltmesi bu sü-

rekli ve sistemli teşhise dayatılmalıdır. “Her insanın birçok işleri hiç yapamayacağı ve birçok işleri de çok iyi yapabileceği” inancı yöneltmeye ışık tutmalıdır. Bu inanç bizi her insanda çok değerli gizil güçlerin olduğuna inandıracak ve bunları ortaya çıkarmak için olumlu çaba göstermemize yardım edecektir.

d. Geri zekâlı çocuklar ve gençlere öğretilecek işleri onların öğreneceği şekilde parçalamalı ve nasıl öğretileceği belirlenmelidir.

Geri zekâlı çocuklar ve gençlere kazandırılacak her becerinin çok iyi şekilde planlanması, yapılacak açıklamaların, temrinlerin ayrıntılı şekilde belirlenmesi ve öğretilirken bu mantıki düzen içinde sunulması gerekir. Bunu özel şekilde yetiştirilmiş iş öğretmeni ve öğreticisi yapmalıdır.

e. Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin yeterli düzeyde iş ve meslek becerisi kazandıktan sonra yerleştirileceği iş yerleri bunları kabullenecek şekilde ve düzeyde hazırlanmalıdır.

Geri zekâlı çocuklar ve gençlere bir iş öğretmekle yetinmemelidir. Onları ömür boyu izlemelidir. Onları yeterli düzeyde iş ve meslek sahibi ettikten sonra çalışacağı iş yerini ve iş yerindekileri onun durumuna anlayış gösterecek, onu kabul edecek, onun uyumuna yardım edecek şekilde hazırlamak ve izlemek gerekir. Bu yapılmadığı takdirde geri zekâlıların çoğu yerleştirildikleri iş yerlerinde bir süre sonra işlerini kaybedeceklerdir. Onlar için yapılan tüm masraflarda bu suretle sokağa atılmış olacaktır. Sürekli izlemek ve çıkması muhtemel anlaşmazlıklara zamanında müdahale ederek durumu düzeltmek gerekir. Geri zekâlı çocuk ve genç yalnız bırakılmamalıdır.

f. Normal insanlar arasında çalışma ve uyum sağlama olanağı bulunmayan geri zekâlı çocuklar ve gençler için korunmalı iş yerleri hazırlanmalıdır.

Geri zekâlılığa bazı ek özürlerinden ve durumlarından dolayı bazı geri zekâlıları toplumdaki normal çocuk ve gençlere açık iş yerlerine yerleştirmek ve orada uyum sağlamalarına yardım etmek imkânsız olabilir. Bu durumdaki geri zekâlı gençler için ömür boyu çalışacakları ve kalacakları korunmalı iş yerleri hazırlanmalıdır. Bu iş yerlerinde gerekli tüm özel şartlar hazırlanmalı ve bu çocukların yaptığı şeylerin pazarlanması yapılmalıdır.

g. Geri zekâlı çocukların ve gençlerin iş ve meslek eğitimi ve öğretimi için özel kanun ve yönetmelikler yapılmalıdır.

Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin her konuda gelişimleri normallere göre yavaş veya çok yavaş bir seyir izler. Bu değiştirilemeyen gerçek

gözönüne alınarak bu çocukların okula alınma, ilk, orta ve özellikle bir iş öğretimini amaçlayan meslek okulu süresi ona göre ayarlanmalı özellikle üst yaş sınırı çok esnek olmalıdır. İş ve meslek eğitiminin üst sınırı geri zekâlı çocuğun ve gencin bir iş ve meslek becerisi kazanıncaya kadar uzatılmalıdır.

Bu kanunen güvence altına alınmadığı takdirde eğitim için yapılan tüm masraflar boşuna gidecektir. Delegeterçe birçok ülkelerde 22 yaş sınırı dahi yetersiz görülmüştür. Bizde bu yaş sınırının 14 yaş olması çok düşündürücüdür. Bunun zaman geçirilmeden düzeltilmesi bu konuda çağdaş gidişe ayak uydurmak için kaçınılmaz bir gerek olduğunu belirtmeyi mesleki bir görev sayarım. Çünkü Avrupa'da bu konuda en düşük yaş sınırı ülkemizin koyduğu sınırdır ve geri zekâlıların iş ve meslek eğitimi konusunda hiçbir çalışma yapılmamıştır ve yapılmamaktadır. Bu konuda seminere katılanların oybirliği ile aldığı karar özetle şöyle idi.

a. Geri zekâlı çocuklar ve gençler durumlarına en uygun düşen bir iş ve meslek sahibi edilmelidir. Bu onların doğal bir hakkı olarak verilmelidir.

b. Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin iş ve meslek sahibi edilmeleri için gerekli resmi kurumların açılması, işler hale getirilmesinde gereken maddi ve mali yardımlar merkezi hükümetçe sağlanmalıdır.

c. Geri zekâlı çocukların ve gençlerin iş ve meslek eğitiminin çevrenin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmesi, çocukların bölgesel şartlara göre yetiştirilmesi uygun iş yerlerine yerleştirilmesi ve izlenmesi mahalli idarelerce sağlanmalıdır.

d. Bu konu ortak bir sorumluluk olarak görülmeli, bu konuda her daire kendi payına düşen hizmetleri yerine getirmelidir. Hizmetler mahalli idarelerin en büyük amiri olan valilerce yürütülmeli ve denetlenmelidir.

4. Boş zaman etkinlikleri.

Geri zekâlı çocuklar ve gençler için boş zamanlarını değerlendirme çalışmaları temel bir haktır. Boş zamanları değerlendirme çalışmalarına mümkün olduğu kadar erken yaşlarda başlanmalıdır. Bu konuda Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ilginç çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle geri zekâlılar için oyuncak kitaplıkları kurulması ve burada ana babalarla birlikte çocukların ders alması önerilmektedir. Oyun aracılığı ile

geri zekâlı çocukların boş zamanları ilgili etkinlikler ile doldurulacak ve çok yönlü gelişimleri sağlanacaktır.

Yeni yetme ve genç geri zekâlıların boş zamanlarını etkin ve hoş geçirmelerini sağlayacak spor ve yarışlı sporların yaptırılmasının yararlı olacağı savunulmuştur. Bölgelerin özelliklerine göre, dağcılık, yüzme, voleybol, futbol, milli oyunlar ve danslar ile benzeri etkinlik grublarına katılmalarının sağlanması uygun görülmüştür. Bu konuda normal akranlarının kurduğu klüplere üyelik etkinliklere geri zekâlıların da üye olarak alınmalarının sağlanması için normallerle sıkı işbirliği yapılması önerilmiştir. Ancak bütün bu çalışmalarda geri zekâlı çocuğun ilgi, istek ve yetenek durumu dikkate alınması gerekli görülmektedir. Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin boş zamanlarını T.V. seyretmek, radyo dinlemek v.b. pasif etkinliklere ayırmasının doğru olmayacağı görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu hususta özetle söylemek gerekir.

a. Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin boş zaman eğitimine mümkün olduğu kadar erken başlanmalı ve ana babada bu konuda eğitilmelidir.

b. Geri zekâlı çocuklar ve gençlerin boş zaman etkinliklerinde oturarak, hareketsiz kalarak zaman geçirmeleri yerine etkin katılımında bulunacakları etkinlikler seçilmelidir.

c. Boş zaman etkinliklerinde geri zekâlı çocuk ve gençler ile normallerin birlikte olması sağlanmalıdır.

5. Geri zekalı çocukların eğitimlerinde yapılan deneyler ve araştırmaların uluslararası düzeyde karşılıklı değiştirilmesi.

Geri zekâlı çocukların ve gençlerin eğitimleri ve öğretimlerinin 178 yıllık bir geçmişi olduğu söylenebilir. Genel eğitimden çok yeni bir durumdadır. Buna rağmen genel eğitime birçok yeni eğitim öğretim yöntemleri getirmiştir. Ancak birçok gelişmiş ülkelerde geri zekâlı çocukların teşhisi, eğitim öğretim şartları, ortamı, yöntemleri, eğitim öğretim araçları, iş ve meslek sahibi olmaları, rehberlik, izleme ve değerlendirme konularında çeşitli denemeler, incelemeler ve araştırmalar yapılmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde bu konuda anlayış noksanı, ekonomik durum ve personel yetersizlikleri nedeniyle bu çalışmalar yapılamamaktadır.

Bunun yanında bazı ülkelerde milyonlar sarfedilerek yapılan deneyler, incelemeler ve araştırmalar diğer ülkelerde tekrar yapılmakta-

dır. Bu büyük oranda insan gücü ve paranın boşa gitmesine sebep olmaktadır. Aynı tür araştırmaların üst üste tekrarlanmasından korunmak için geri zekâli çocuklarla ilgili araştırmaların birleşmiş milletlere üye ülkeler arasında karşılıklı değiştirilmesi uygun olacaktır. Bu suretle bir taraftan insan gücü ve paradan artırım (tasarruf) sağlanacak diğer taraftan ise bu deney ve araştırma sonuçları eğitim ve öğretime uygulanmak suretiyle bu konuda süratli ve yaygın bir gelişme olacaktır. Bu düzeyde uluslararası işbirliğinin sağlanması için aşağıdaki hususlar kararlaştırılmıştır.

a. Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde bu konuda yapılmış deney ve araştırmaların önemli ayrıntılarını kapsayan raporlar Birleşmiş Milletler Geneva Sosyal Refah Bölümü Bürosunca toplanacaktır. Toplanan bu raporlar üye ülkelerdeki ilgili kişi ve makamlara dağıtılacaktır.

b. Seminere katılan delegeler kendi aralarında bu bilgi alışverişine hemen başlayacaktır.

c. Bundan sonra yapılacak araştırmalar bugüne kadar yapılmayan önemli konular arasından seçilecektir.

d. Delegeler varsa kendi ülkelerinde başlatılan ve yürütülen bildikleri araştırmalar varsa bu araştırmalar hakkında Genevadaki Birleşmiş Milletler Sosyal İşler bürosuna bilgi vereceklerdir.

Bu hususta yazılı semineri izleyen tarihlerde şahsen yaptığım girişimlere 17 ülkeden 14'ü istenilen yayınları yollamak suretiyle kısa sürede cevap vermiş ve olumlu sonuç alınmıştır. Ülkemizde bu konudaki durum ve yapılan çalışmalar hakkındaki raporlarda 17 ülkeye ve Birleşmiş Milletler Geneva sosyal işler bürosuna İngilizce olarak hazırlanarak tarafımdan yollanmış ve yükümlü olduğumuz görev yerine getirilmiştir. Bu hususun sürekliliğinin sağlanması için tüm çabalar gösterilecektir. Çünkü bu bilgi alışverişi bu konuda neredeyiz, neredeler neler yapmalıdır? Sorunlarının cevabını bulmaya aydınlık getirmektedir.

Böyle bir aydınlığa kavuşmanın rahatlığını duymaktayım. Bu bilgi alışverişinin özellikle ülkeme az çaba ile çok şeyler kazandıracağına inanmaktayım. Bu inançla kişisel düzeyde de olsa elimden gelen çabayı sürdürmeye kararlı bulunmaktayım.

Seminerde ortaya çıkan sonuçlar Genel görüşler ve tavsiyelerle ilgili giriş:

Bu seminere katılan delegelerin tümü bu konuda ilgili çeşitli disiplinlere mensup profesyonel mesleklere sahip kimselerdi. Delegelerin

çoğu geri zekâlı çocukların ve gençlerin eğitim ve bakımı ile ilgili direkt sorumlulukları olan kimselerdi. Delegeleler bu konudaki yaklaşımlarında bir dereceye kadar heterojen fakat geri zekâlılara ilgilerinde homojen bir grup idi. Farklı kültür, farklı idari sistemler ve meslekler tarafından yöneltmek eğilimleri birçok farklılıklar ortaya çıkardı. Fakat seminere katılan bütün ülkelerde konu ile ilgili çeşitli meslek üyelerinin bir diğeri ile ilişkilerinde benzer problemler olduğu saptandı.

Etkili bir seminer için profesyonel yaklaşım ve amaçlarda benzerlik olması her zaman gerekli bir husustur. Bu seminerde bu husus belirgin ve istenilen düzeyde olduğundan seminerin yürütülmesi ve tartışmalarda anlaşma kolaylıkları ve bütünleşme sağlanabildi.

Seminere katılanlar geri zekâlı çocuklar ve gençler için sosyal bütünleşme ilkelerinin seminerde saptanmasının yararlı olacağı kanısında idiler. Geri zekâlı çocuklar ve gençler ile direkt çalışmaları olanların bu konuda katı fikirleri vardı ve bu konuda genel eğitim ve tepkilerin saptanmasını istediler. Bu husus temel bir dayanak olarak öncelikle test edildi. Ancak geri zekâlılarla ilgili profesyonel mesleklere mensup bu grubun kendi ülkelerindeki hakim genel görüşü temsil etmeleri şüpheli idi. Çünkü bu grup profesyonel meslek sahibi kimselerden oluşmuştu. Bu grubun ilgisi ve profesyonel rolü mensup oldukları toplumun sosyal bütünleşmedeki görüşlerini yansıtamazdı. Gerçekte sosyal bütünleşme sürecine profesyonel meslek mensuplarının zorlamaları ile ulaşılmayabilirdi. Ancak bu grup sosyal bütünleşme konusunda halkı aydınlatabilir ve etkileyebilirdi.

Fakat bu seminerde tüm ülkelerde kabul görececek ilkeler saptanırsa o ülkeler burada saptanan önerileri ve tavsiyeleri düşünür ve halkı etkileyecek olanlarını seçer ve sosyal bütünleşmede kullanılır. Bu konuda geri zekâlı çocuklara ve gençlere karşı toplumun tavırlarını değiştirmek çok önemli ve öncelikle gerçekleştirilmesi gereken bir tavsiye olarak kabul edildi. Ancak bunun gerçekleştirilmesi şekli genel görüşün ışığı altında her delegenin kendi ülkesinde yürürlükte olan politik sisteme uygun düşecek yöntemlerle olması uygun görüldü.

Seminerin sonuna doğru iki ek rapor sunuldu. Bu raporların birinde "Bizim toplumda geri zekâlılar toplumdan en çok uzaklaştırılmış bir grupta ve bu devam etmektedir. Toplumumuzda geri zekâlılara karşı tavırların değiştirilmesi çok zaman aldı. Eğer bu değişikliğin kısa zamanda geliştirilmesi istenmiş olsa bu teşviklerin bütün seviyelerden gelmesi gerekir. Bu husus bireysel, yöresel (mahalli), bölgesel,

ulusal ve uluslararası düzeyde yapılacak teşviklerle gerçekleştirilebilir.” denilmekte idi.

Bazı delegeler bu konuda gittikçe artan bir şekilde geri zekâlıların sosyal bütünleşmesinin sağlanmasında ve haklarının savunulmasında Birleşmiş Milletler’e büyük görevler düştüğü gereğini belirttiler. Birinci raporda delegelerin çoğunluğu tarafından kabul gören görüşleri şöylece sıralamak mümkündür.

1. Birleşmiş Milletler tarafından bu konunun çağdaş düzeyde politikasını ve pratiğini bilen uzmanlardan oluşan sürekli görev yapan bir grup oluşturulmalıdır.
2. Uzmanlardan oluşan bu grup Birleşmiş Milletlere üye ülkelere geri zekâlı çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağlanacak hizmetleri tavsiye etmelidir.
3. Bu hizmetlerden sağlanabilen ve sağlanamayanları izlemeli, denetlemeli ve sağlanamamış ise nedenlerini saptamalı, sağlanması için gerekli yardımlar yapılmalıdır.
4. Geri zekâlı çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin ihtiyaçları ve hakları uluslararası düzeyde savunulmalı ve bu hakları almaları sağlanmalıdır.
5. Geri zekâlıların eğitim politikasının temel ilkeleri uluslararası düzeyde saptanmalı ve üye ülkelere kabul ettirilmelidir.
6. Geri zekâlıların eğitimi, meslek edinmesi, yetişkinlik yaşamları v.b. konularda çeşitli araştırmalar yapmalı ve sonuçlar tüm üye ülkelere gereği yapılmak üzere duyurulmalıdır.
7. Yaşadığı toplumda geri zekâlıların her yaşta sosyal bütünleşmesi için gerekli olan tüm önlemlerin zamanında ve yeterli düzeyde alınması sağlanmalıdır.
8. Çeşitli ülkelerde yapılan başarılı çalışmalar ve sonuçları en kısa zamanda diğer üye ülkelere duyurulmalıdır. Hatalı ve yanlış uygulamalara izin verilmemelidir. Uluslararası düzeyde fikir ve fiziki işbirliği yapılması sağlanmalıdır.

İkinci rapor seminare katılan delegelerin bazıları tarafından hazırlanmıştı. Bu rapordaki görüşler delegelerin tümüne yakın çoğunluğu tarafından kabul gördü. Seminerin yapılış amacına ve ruhuna uygun düşen bu raporda özet olarak aşağıdaki görüşler yer almıştı.

“İnsanı, sosyal durumları, sosyal sorunları, sosyal örgütleri ve ilişkileri anlamak için yapılan çabalar da bunların statik şekillerde olmayıp dinamik ve değişen süreçler olduğunu görmek gerekir.”

“Yaşama sürecinin ruhu nedir? İletişim. İletişim (communication) nedir? İletişim, her şahıs ve çevresi arasında düşünce ve duygularının iletimini sağlayan yaratıcı bir diyalogtur.”

“Bütün insanlar aynı temel ihtiyaçlara sahiptir. Onlar bütün bu ihtiyaçları ile iletişim kurarlar. İnsanlar arasındaki fark kabul edildikleri ve anlaşıldıkları hususlarda bu ihtiyaçları ile iletişim kurma yeteneğidir. Geri zekâlı insanlarda iletişim kurabilirler.”

“Mamafih bizim tartışmak istediğimiz şey geri zekâlıları çevreleyen toplumun onların iletişimini anlama ve kabul etme yeteneğidir. Geri zekâlıların da söyleyecek bazı önemli şeyleri vardır.

O onların o andaki ihtiyaçlarını anlatmaktan önemli bir şeydir. Biz bunu duygusal nedenlerle söylemiyoruz. Kültürümüzün kaderi bunu anlamamıza bağlıdır.”

İletişim katılmaktır. Bunun anlamı kendi çevresini değiştirmeye muktedir olmaktır. Geri zekâlı çocukların ayrı bir enstitüye yerleştirilmesi bu sürecin olması için temel şartları sağlayamaz. Bu gerçeği kabul edersek sosyal bütünleşme yoluyla geri zekâlıların problemlerini çözmeye eğilimi gösterebiliriz.

Sadece Enstitü dışında yaşamak yeterli olmaz. Gerçekten enstitü dışında sürdürülen yaşam geri zekâlılar için birçok hususlarda istenmeyen durumlar yaratabilir. Eğer bir başkası senin için şu rolü yaratmış ise senin toplumda yeni bir rol yaratman tehlikeli olur, sen bağımlı olmaya devam edebilirsin. Fakat bu sadece farklı bir yol da olur.”

Bu ek raporun sosyal bütünleşmede uzmanların yavaş yavaş etkileyen rolü kısmında aşağıdaki hususlara yer verilmişti.

“Sosyal bütünleşme bir profesyonellik uzmanlık sorunu değildir. O kendi başına toplum ve onu değiştirme sorunudur.”

Sonuçlar ve Tavsiyeler

Sonuçlar ve tavsiyeler tartışma konularındaki sırayı izlememektedir. Konulara göre yeniden bir düzenleme yapılmıştır.

A. Geri zekâlıların Sosyal Bütünleşmesi.

1. Sosyal bütünleşme bir uzmanlık-Profesyonellik sorunu değildir. Fakat kendi başına bir toplum ve onun değişikliğe hazır olma so-

runudur. Sosyal bütünleşme dinamik bir süreçtir. Yaşamın sonucu veya formal bir yolu değildir. Sosyal bütünleşme Fiziki, fonksiyonel ve sosyal iletişimin olması gerekli bir ortam da oluşan bir süreçtir. Sosyal bütünleşmeyi sağlamak için her şahsın kendi yeteneklerine uygun, karar vermede gerçek katılımının sağlanacağı bir yer ve duruma konması gerekir.

Tavsiye

Üye ülkeler bu tavsiyeleri kendi ülkesindeki toplum yapısına uydurarak uygulamalıdır.

2. Öncelikle geri zekâlılara karşı halkın tavırları değiştirilmeli ve ön yargıları ortadan kaldırmalıdır. Burada halktan anlatılmak istenen grup ana baba, profesyonel meslek mensupları, öğretmenler ve diğer insanları kapsamaktadır. İkinci olarak geri zekâlılara diğer insanlarla bütünleşme olanağı veren okul ve sosyal yaşam ortamı sağlanmalıdır. Bütünleşme yaşamının bir parçası olmalıdır.

Tavsiye

Sosyal bütünleşme görüşünün halka, profesyonel meslek mensuplarına, yöneticilere ana babalara, tüm öğretmenlere, öğretmen derneklerine, gönüllü derneklere ve otoritelere anlatılması ve kabul ettirilmesinde her çeşit yayın araçlarından yararlanılmalıdır. Hiçbir yayın aracı ihmal edilmemelidir.

3. (i) Geri zekâlıların sosyal bütünleşmesi ve kişisel olgunluğa erişmesini sağlamak için şu veya bu yoldan iletişim kurmaya muktedir edilmesi gerekir. Bu suretle herkes geri zekâlıların iletişim kurabildiğini ve kendini anlatabildiğini görür.

(ii) Son amacımız olan Sosyal bütünleşmeyi mümkün olduğu kadar başarmak için geri zekâlı çocuğun öz veya üvey ailesinin temel sosyal ünite olarak sosyalleşme sürecinin her düzeyinde bütünleştirilmesi gerekir.

Tavsiye

Her ülkede o ülkenin kültürüne ve durumlarına uygun düşen hem geri zekâlılar hemde toplumla ilgili amaca yönelik tüm adımlar atılmalıdır.

GERİ ZEKALILARIN EĞİTİM ÖĞRETİMİ

4. Seminerde varılan sonuç odur ki, bu konuda büyük çaba gösteren ülkelerde dahi halâ geri zekâlıların eğitimlerinin önemi ve anlamı yeterli düzeyde anlaşılamamış ve gelişmemiştir.

Tavsiye

Devlet örgütü olarak zorunlu öğretim çağında ve kapsamında bulunan bütün geri zekâlı çocuklar ve gençler için sağlanmamış bulunan eğitim ve öğretim hizmetleri parasız olarak tümüne sağlamalıdır.

Zorunlu eğitim ve öğretim çağı yaş sınırları geri zekâlıların gelişim seyrine göre yeniden düzenlenmelidir.

5. Normal çocuklar ile geri zekâlıların birlikte bütünleşmiş eğitim ve öğretimi konusunda farklı görüşler vardır. Belki eğitim sisteminde bazı esaslı değişiklikler yapılması gerekir. Geri zekâlı çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için birleştirilmiş, dinamik ve esnek eğitsel bir çözüm olmalıdır.

Tavsiye

Eğitim politikasını yapan ve yürüten sorumlular merkez örgütünde bir Bakanlığın veya merkezi otoritenin gözetimi ve denetimi altında çalışmak ve geri zekâlı çocukların eğitim öğretimlerine de diğer normal çocukların eğitim öğretimleri düzeyinde bir ilgi gösterilmelidir.

6. Ülkeler arasından birçok farklı görüşler olduğundan genel bir eğitim modeli önerilmemiştir.

Tavsiye

Milli bir eğitim modeli geliştirmek için mümkün olduğu kadar çeşitli ülkelerde uygulanan eğitim modellerinin değerlendirilmesi sonucu elde edilen bilgiler, sonuçlar ülkeler arasında değiştirilmeli ve birlikte çalışmalar yapılmalıdır.

7. Okulun birdenbire kesilmesi geri zekâlılarda bir seri uyum sorunlarının ortaya çıkmasına ve öğrencilerde gerileme olmasına sebep olabilir.

Tavsiye

Okuldan yetişkin yaşamına geçiş tedrici ve bireysel olarak kolaylaştırılmalı, eğitim ve öğretim yetişkinler eğitim merkezi veya iş yerinde de sürdürülmelidir. Okuldan sonra herşey kesilmemelidir.

8. Öğretmenler genellikle eğitim sisteminde hayati derecede önemli rol oynarlar. Bir taraftan geri zekâlı çocuklara sıcak kabul gösterir, onlarla sıkı ilişki kurar, diğer taraftan da onların eğitim ihtiyaçlarını en iyi bir şekilde saptayabilirler. Geri zekâlı çocukların ihtiyaçlarını tanımadan onların motive edilmesi mümkün değildir.

Tavsiye

Geri zekâlı çocukların öğretmenleri normal öğretmenlik bilgi ve becerilerine ek bir takım özel bilgi ve beceri kazanmalıdır. Bu öğretmenlerin öncelikle ve özellikle geri zekâlılar ile çalışırken gerekli özel bilgi ve becerileri kazanacak düzeyde yeterli bir eğitim ve öğretim alması gerekir. Bu eğitim zaman zaman bilgi tazeleme kursları ile sürdürülmeli ve öğretmene bu alanda en iyi gelişmeler tanıtılmalıdır. Bu öğretmenler yaptıkları ağır işe göre özel bir maaş rejimine göre ödüllendirilerek gelişmeleri teşvik edilmelidir. Bunların zaman zaman normal sınıflarda öğretim yapmaları da uygun olabilir.

C. GERİ ZEKÂLILAR İÇİN HİZMETLER

9. Tüm halka sağlanan toplum hizmetlerinden geri zekâlılarda eşit ve bütünleşmiş bir şekilde yararlanmalıdır. Çocuğu aileden ayırmaktan, özel kurumlara ve başka aileler yanına yerleştirmekten sakınmalıdır. Bunu başarmak için tüm toplum hizmetleri her geri zekâlı çocuk, genç ve bunların ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayacak yön şekil, tür ve düzeyde geliştirilmelidir.

10. En üst düzeyde sosyal bütünleşmeyi sağlamak ile geri zekâlılara ayrı ve özel hizmetler sağlanması birbirine ters düşer. Eğer geri zekâlılar için gerekli hizmetler toplum için hazır ise geri zekâlıların da bu hizmet kurumlarından yararlanması hem ekonomik hemde sosyal bütünleşme açısından yararlı olacaktır. Karşıtını yapmak israf ve ihtilâflı olabilir.

Tavsiye

Normal insanlar için hizmet veren kurumların hizmetlerinden geri zekâlılarında yararlanması doğal ve sosyal bir haktır. Geri zekâlıların buradan yararlandırılması sonucu çözecektir. Sadece bu kurumlarla işbirliği yapmak ve bu hususu kabul ettirmek gerekir. Halka açık hizmetlerin koordine çalışması sağlanmalıdır.

11. Bireyler için sağlanan hizmetlerin tümü ve genel politika mali destek gibi görevlerdeki merkeziliği koruyarak sorumlulukları paylaşmalı ve devletin bir organının sorumluluğu ve denetimi altında koordine edilmelidir.

Tavsiye

Devletin üst düzeyinde çeşitli Bakanlıkların sorumluluğu altında bölgesel olarak birleştirilmiş bireylere hizmet veren çeşitli bölgesel kurumlar olmalıdır.

12. Geri zekâlılar için sağlanmış bulunan tüm genel, özel, gönüllü ve bunların karışımı olan hizmet sistemlerinin hiçbirinin en iyi ve kıymetli bir sistem olduğu konusunda fikir birliği sağlanamamıştır.

Tavsiye

Ülkeler kendi politik ve ideolojik yapılarına en uygun düşen sistemleri kendileri geliştirmelidirler. Ancak eğer o ülkede gönüllü ve resmi kurumlar varsa bunlar arasında işbirliği, güçbirliği yapmanın birçok avantajları olduğu düşünülmeli ve bunlar arasında sağlıklı bir işbirliği ve ortaklık sağlanmalıdır.

Zeka Geriliğinin Önlenmesi

13. Geri zekâlılığın oluşmadan önce oluşmasını önleyecek önlemlerin alınması olduktan sonra sağlanacak hizmetlerden çok daha anlamlı ve yararlıdır. Önleme, toplumda geri zekâlıların sayısını düşürmeyi amaç edinir ve bunu başarmak için uygun bakım ve önlemleri alır.

Bütün ülkeler geri zekâlılığın önlenmesinde doğum öncesi, doğum sırası ve sonrasında yararlı olacak önleyici tıbbi, sosyal ve eğitsel önlemleri kapsayan programlar yapmalı ve mevcutları daha kuvvetlendirmelidir. Çalışmaları önleyici tedbirler üzerinde teksif etmelidir.

14. Yetenekleri azaltan hususlar ne kadar erken görülür ve derhal gerekli yardımlar sağlanırsa sosyal bütünleşme şansı o derece artar.

Tavsiye

Çocuklar doğumda ve hemen doğumdan sonra çeşitli disiplinlerin uzmanlarından oluşan bir grupça muayene edilmeli ve gerekli ise bu tekrar edilerek çocuğun durumu değerlendirilmelidir.

Profesyonel Grup

15. Geri zekâlılarla çeşitli disiplinlerden oluşturulmuş grup çalışması yapılmalı; bireysel çalışmalardan özellikle sakınılmalıdır. Ancak bu grubun kimlerden kaç kişiden ve hangi disiplinlerden oluşacağı dikkatle düşünülerek saptanmalıdır. Bu grupta ana baba muhakkak yer almalıdır. Grubu oluşturan üyeler grup içinde eşit tutulmalıdır.

Tavsiye

Bütün ülkeler yukardaki ilkelerin ışığı altında ve onlara uygun düşen şekilde deneme yaparak grubun yapısı için bir çözüm yolu bulmalı ve kendi olanaklarına, durumlarına en uygun düşen bir grup oluşturmalıdır.

16. Grup liderlerinin belirlenmesinde en doğal ve demokratik yol seçimdir. Gruba bir meslek mensubunun otomatik olarak lider olması grubtaki çalışmaları aksatır, sürtüşmelere sebep olabilir ve verimliliği etkiler.

Tavsiye

Grup lideri fikir birliği ile seçilmelidir. Eğer bazı ülkelerde grup liderlerinin kanuna bağlı olarak bazı özel meslek mensuplarının olması zorunlu kılıyorsa o ülkeler bu kanunları ve yönetmelikleri yeniden gözden geçirmelidir.

DİĞER SONUÇLAR

17. Geri zekâlı çocuklara hizmet götüren çeşitli kurumlarda aynı profesyonel mesleklere mensup kimseler bulunmaktadır. Bu istenmeyen, ekonomik olmayan, hizmetleri ve işleri karıştıran bir durumdur. Bundan sakınılmalıdır.

18. Geri zekâlı çocukların sınıflandırılması teknik olarak gereklidir. Fakat bu bireyleri yaşam süresi damgalamak için kullanılmamalıdır. Bugünkü sınıflandırma zekâ gerilik derecesine dayatılmıştır. Bu yeniden gözden geçirilmeli ve çocukların gizil yetenekleri dayanak alınarak yapılmalıdır.

Tavsiye

Çeşitli ülkelerde bu konuda yetişmiş uzmanlar Birleşmiş Milletlerin koruması ve kontrolünde birleşmeli ve bağımlılıktan bağımsızlığa doğru düzenlenen yeni bir ölçek geliştirmelidir.

19. Özel durumlarından dolayı bazı geri zekâlılar için yatılı eğitim kurumlarına halâ ihtiyaç olduğu ve ihtiyaç duyulacağı bir gerçektir. Ancak bu kurumlar çok sayıda geri zekâlıların yığınağı olmaktan kurtarılmalı. Mümkün olduğu kadar sosyal bütünleşmeye olanak sağlayacak küçük ve aile tipi kurumlar olmasına özel bir özen gösterilmelidir.

Tavsiye

Ne zaman ve nerede mümkün olursa büyük yatılı kurumlar kapanmalı, yerine yeni ev tipi, çocuğun yakın çevresindeki, yakınları ile ilişkisini sürdüreceği toplum içinde yeni kurumlar kurulmalıdır. Geri zekâlıların bir kurumdaki sayıları arttıkça sosyal bütünleşme olanağı azalacaktır.

20. Bugün ulusal ve uluslararası düzeyde mevcut olan bilgi ve araştırmaların yayınlanması ile ilgili çalışmalar yetersiz ve etkisizdir. Araştırma sonuçlarının uygulamaya dönüşmesi, aynı araştırmaların değişik yerlerde tekrarlanmaması hem ulusal hemde uluslararası düzeyde araştırmaların birleştirilmesi için işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu, insan gücü ve para israfını önleyecektir.

Tavsiye

Bu husus muhtemelen Birleşmiş Milletlerin yardımı ile, yapılan araştırmaların sonuçlarını yayınlamak ve ilgililerin eline geçecek şekilde göndermek suretiyle, ayrıca yapılmakta olan araştırmaları da çıkarılacak aylık veya yıllık haber bültenlerinde yayınlamak suretiyle gerçekleştirilebilir.

21. Daha iyi sonuçlar almak için bilgi ve deneylerin paylaşılmasında uluslararası işbirliği kuvvetlendirilmelidir. Bunu sağlamak için çeşitli disiplinlere mensup uzmanlar ve pratikten yetişmiş danışmanlar arasından seçilen kimselerden oluşan devamlı bir takım örgütlenebilir.

Tavsiye

Bu takım Birleşmiş Milletler tarafından seçilmeli ve çalışmaların düzenlenmesinde, yürütülmesinde Birleşmiş Milletler yardımcı olmalıdır.

22. Yukarıda açıklanan sonuçlar ve tavsiyeler Birleşmiş Milletlerin Genel Kurulunca kabul edilen 2856 (XXVI) ve3447 (XXX) sayılı

Geri Zekâlıların Hakları Beyannamesi ve Sakatların Hakları Beyannamesindeki ilkelere uygun olarak saptanmıştır.

Son Tavsiye

Tüm ülkeler ve hükümetler bu kararları son haddine kadar uygulamalıdır.

Bunu içtenlikle kabul eden ve uygulamaya dönüştürenlere ne mutlu.